

SLOVENSKÁ OSVIETENSKÁ A KLASICISTICKÁ LITERATÚRA NA ÚZEMÍ SLOVENSKA

1780 – 1815

- snaha o uzákonenie slovenčiny za spisovný jazyk Slovákov
- starostlivosť o povznesenie slovenského ľudu vydávaním ľudovýchovných diel a časopisov
- podpora reforiem osvietených panovníkov

Mária Terézia

- reorganizácia súdnictva – zakázala telesné tresty poddaných
- regulácia nevoľníckych povinností – Tereziánsky urbár – dala pospisovať všetku pôdu, určiť jej kvalitu, kto mal menej kvalitnú pôdu, nedával toľko úrody. Bol písaný v jazyku ľudu.
- všeobecná reforma školstva – zaviedla povinnú školskú dochádzku, vymedzila školy základné, meštianske, lýcea

Jozef II.

- pokračoval v reformách Márie Terézie.
- zrušil nevoľníctvo
- úplná sloboda tlače
- Tolerančný patent (sloboda náboženstva)
- zrušenie žobravých mníchov
- obmedzenie počtu náboženských sviatkov

Slovenské učené tovarišstvo

- 1792 – spolok založený katolíckymi vzdelancami s cieľom vydávať a šíriť knihy v bernolákovčine, ktoré mali mravne a hospodársky pozdvihnúť slovenskú pospolitosť. Riaditeľ = Bernolák, tajomník a pokladník = Fándly

Anton Bernolák 1762 – 1813

rodák zo Slanice na Orave, vyštudoval teológiu v Trnave, vo Viedni a v Bratislave. Pôsobil ako tajomník arcibiskupa v TT, neskôr až do svojej smrti ako dekan a správca hlavnej mestskej školy v Nových Zámkoch, kde je pochovaný.

- kodifikoval **spisovnú slovenčinu** na základe jazyka vzdelancov v okolí Trnavy, r.1787
- diela:

Jazykovedno-kritická rozprava o slovanských písmenách – Pravopisná sústava vypracovaná v tomto spise vychádza z foneticko-fonologických princípov a predstavuje zásadný krok ku kodifikácii slovenčiny.

Slovenská gramatika – učebnica SJ pre školy, odôvodňuje uzákonenie slovenčiny.

Etymológia slovenských slov – príručka o tvorení slov

Slovár Slovenskí-Česko-Latinsko-Německo-Uherskí – príručka slovnej zásoby.

ZNAKY BERNOLÁKOVČINY:

fonetický pravopis: píše sa iba i, í (y, ý nie je) - pravidlo „*Píš, ako počuješ.*“, použil aj stredoslovenské prvky (ide najmä o d', t', ň, ľ), každé **podstatné meno** sa píše s **veľkým písmenom** (*Woda, Zima*), mäkkosť **d', t', ň, ľ** sa vždy označuje (*Knižki, rozličních*), hláska **j** sa **píše ako g** (*gazik*), dvojité **w** sa píše ako **v**, neexistujú dvojhlasiky (*posilagú, Rečám*), predložky **s** a **z** sa píše podľa výslovnosti (*s Kaplnki, z Adamom*), zavádza sa spoluhlásková skupina **šč** (*ešče, púščať*)

Bernolákov spisovný jazyk šírili:

Juraj Fándly- *Dúverná Zmlúva medzi Mníchom a Diáblom* (štýl populárno-vedecký)
Ján Hollý- eposy z dejín Slovákov, *Selanky* (štýl literárno-umelecký).

UKÁŽKY BERNOLÁKOVČINY:

Milí Slowáci! chceťeli mať, w budúcich Stoletách nášeho Národu chwálitebné, a pamatliwé Méno, pre toto, a pre Sláwu geho, eščš wás gednúc láskawe, srdečne napomínám: podľa možného Spúsobu dopomahagťe k Tlačěnú našínských Kńích; gako gá wám s túto mogú Prácú, a Radú dobre pragem, tak wi z wašeho Srdca mogému zdrawí...

J. Fándly – Pílní domagší a poľní Hospodár (úryvok)

MIĽIDRUH. S e l a n k a XVII.

Gak pozdní sa Wečer hustnúcú náhře priblížil
Ťemnosťú, a milé Zwíradńica Usta wińesla:
Černoockí mléčné podogicí Kozki MiĽidruh
Wohladi bral sa tedáž; a ťichém pri Potóčku idúci
Taktó si na hlasitú Chodńíkem Dúčelu pískal:
 Wígdí že skór gasní a po még swíť Ceste Mesáčku!
Něpredbehńi Zagácu, a zlá Sowó z Ďeri něhúkag!
Keď ku prespańilég sa pobírám Wohladi Belce.
Černošerú zńící Dubinú Wetričku po rosnég
Túto Peseń na Kopec, kďe prebívá, Tráwe zanášag!
S űú abi usřišańú ke swému sa Wohlachu mohla
W Srdci něgak naklońil, márná bi nězostala Chódza.
Ó premilá Ďewčičko! prwíkrát sem řa zahlédol,
Keď starodáwńegší Welėsow na Pahorčeku Chrámek
Wencami a strakatim nábožńe si krásila Kwířim.
Wšecká bolas gako Gar pekná, gako Láda milostná;
A s twích Ust wrúcních spańilégší práwe samého
Od Sláwíčka přinul Hlásek (w Uchu ešče mi wčil zńíř),
Keď si milú temu Pastírow Bohu spíwala Chwálu.
I hńed, čím sem uzrel, mém sem řa na Srdci zalúbil.
Ó kéž bich sa i gá řebe chcel gako ti mńe zalúbil,
I prečo bich sa němáľ? prečo bis ti pohrdnula semnú?
Wšak sem i gá šwární, gak o tom dosweděuge kaźdí.
Sem též nábožńí, w Roku tučńích sedmoro Cáprow
Pred Welěsem na Obeř skládám, a Perúnowi Kozla.

Juraj Fándly 1750 – 1811

Ďodporil zrušenie žobravých mníchov, kritizoval bohatstvo kláštorov

Dúverná zmluva medzi mńíchom a diáblom – dielo napísal vo forme dialógu

Pílní domajší a poľní hospodár, - ľudovo-výchovné diela, ktoré dávajú rady napr. roľníkom.

Slovenský včelár,

Zelinkár

Jozef Ignác Bajza 1755 – 1836

katolícky kńaz

Řené mládenca príhodi a skuseností – prvý slovenský román! Ide o výchovný román, kritika zemepánov, irkevej vrchnosti, žobravých mníchov, bol napísaný zvláštnym pravopisom, ktorý Bajza navrhol.

Důverný zmlúvi medzi mníchom a diáblom, obsahujúca sedem príčin starodávnych aj včulajších reholníckich premen

Sedem príčin reholníckich premen

Γ.: Najprv vám vičítam sedem schodkov, po ktorých mnísi a reholníci volakedi aj v tomto osemnástem toletu začali odstupovať od svojho prvého založeného svätého základu, a to bude tých sedmero príčin, pre ktoré oni včul trpá takéto premeny.

Príčina I. Školi a učení mníské. Keď sa školskému učení odedzali, od svojho štvorakého cílu odstupovať začali. Kterí boli k umeňu schopnejší a múdrejší, písam a knihám sa odedzávali a sprostější k rukovnej práce a k domajšému hospodárstvu boli odsúdení, odkad pošlo, že sa na dvojo rozďelení vícej a vícej rozmnožovali.

I. Rozmnožení mníchov. Kterí rozmnožení a mnohorázi od sveckých patrónov a dobroďincov pri pristaveňi jejich klášterov k budúcnému viživeňi zle zaopatrení, aby sa mohli živit, sebe aj svým nasledovníkom hospodárit k temuto cílu najlepšy spôsob našli, opustíce rukovnú robotu, chitili sa žebroti. Odtád pošla treťá príčina včulajšieho obnoveňá i zrušeňá.

II. Rozmnožení žebrajících mníchov. Kterí neohledajúce sa na drahé roki lebo na laciné viživeňi, neprehlédajúce suché lebo rodné čase vždicki vícej (jako od chudobného tak od bohatého tri, štyri rázi do oka žadajúce) s krajni do tajných klášterních kútov vinášali, a to mnoho rázi aj všelijakíma, dobré čností kazícíma nálezki a fortíli. Odtád pošla štvrtá príčina.

V. Nálezki a fortíli kveštárov. Kterí, aby svých dobroďincov k sebe nakložili, všelijakíma fortíli aj úbalstvím hledeli jích obendit' a keď jim toto nepanuvalo, aj katolického učena a spasitedlné umeňi jim k úli volnejší popuščali. Odtád pošla pátá príčina.

I. Nakazené, od mníchov na volno popušťené katolické mravné učení, podľa kterého, aby k sebe sprostích ľudí privábili, vimisleli všelijaké nové mníské, klášterské pobožnosťi. Odtád pošla šestá príčina.

II. Nové vimislené mníské pobožnosťi; jaké oni rozličné pod všelijakíma spôsobmi aj ve svojích klášterských, aj v inšich fárskich kosteloch kunštovno uvédli. Na rozmnožení týchto klášterských pobožnosťí aj mnísi *fratri* (laici), idúce medzi sprostích ľudí na kveštu, mnoho dopomohli, rozďavajúce všelijaké mníské dari, znaki a címere tých mnískich pobožnosťí, a preto aj odtád pošla včulajšieho mníského obnoveňá i zrušeňá sedma príčina.

III. Fratres laici, kterí ze svojíma kveštami mnoho, vícej, ale ze svojú rukovnú prácu a najvícej ze svíma emeslami, ze svíma remeselníckíma kunšti a hospodárstvím dopomáhali k shromažďeňu a k rozmnožení mnískich statkov a bohactva. A toto bola ostatná, ale aj najvatšá príčina osmá včulajšich reholníckich remén. Ale o tejto, keď sa na takto rok tuto zdraví zendeme, teš sa dúverne pozmlúvame.

Λ.: Čudné sú toto né len príčiny, ale aj d'ivné noviny. Titinille, ti mnoho pochibuješ, keď títo veci pomínáš, vícej divnejšieho dokážeš, keď každú túto príčinu obširnejší viložíš a tvé viložení jako s ríkladí, tak teš z dúkladí a hodnoverníma príčinami potvrdíš.

Γ.: Vi ste se stavali v predešlej zmlúve, že vi málo ze seba mlúvite, ale ze starodávnych historí cirkevních, ze starodávnych mnískich kronikárov, ze starích písam a z mnohéj hodnovernej skuseností. Toto budú tudnice a prúhi aj mojej nasledujúcej reči a kdo bude o nej pochibuvat, nech jejnú pravdu hledá v týchto redmenuvaních pokladnicách, ve zrušeních klášterských bibliotékách aj v mojej skuseností. Podme echda k rozprávke.

- **ukážky z čítanky** : Jazykovedno-kritická rozprava o slovanských písmeňách, Pil'ni domajši a pol'ni hospodár, Zelinkár, René mlád'enca príhodi a skuseností